

УДК 343.983

Кирило Олександрович ЧЕРЕВКО,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх
справ, м. Харків, Україна)

ВІРТУАЛЬНІ ГРОШІ В РОЗРІЗІ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Інтернет став невід'ємною частиною сучасного повсякденного життя. Інформація поряд із торгівлею й консультацією стала ще доступнішою через мережу Інтернет. Реалізація товарів, а іноді навіть надання деяких послуг активно переходять на онлайн-обслуговування. Мета цієї статті – встановити, чим є криптовалюта, електронні гроші; знайти шляхи вирішення поставлених перед державою завдань, спираючись на чинне законодавство. Існує декілька варіантів вирішення проблеми: визначення криптовалюти як об'єкта валютного регулювання, включення криптовалюти до переліку об'єктів цивільних правовідносин. Механізм принципово нових товарно-грошових відносин так чи інакше запущено.

Ключові слова: біткоїн (bitcoin), віртуальна валюта, фіатні гроші, майнінг, електронні гроші.

Постановка проблеми. XXI століття по праву вважається століттям інформаційних технологій. Розвиток цієї індустрії показує небувале зростання. Інтернет став невід'ємною частиною сучасного повсякденного життя. Інформація поряд зі торгівлею й консультацією стала ще доступнішою через мережу Інтернет. Реалізація товарів, а іноді навіть надання деяких послуг активно переходять на онлайн-обслуговування. Це економить час і гроші як покупців, так і продавців. Позитивним ефектом виступає також доступність Інтернету більшій кількості потенційних покупців (охоплення великої кількості людей, введення швидкісного мобільного Інтернету 4G тощо), ніж обіг товарів на традиційному ринку. Розвиток технологій увійшов майже в кожен будинок. Властивості різних сучасних гаджетів роблять інтернет-ресурси ще більш доступними й мобільними. Інтернет-покупки стали проводитися активніше, ніж раніше.

Динаміка зростання інтернет-ринку є очевидною. Для більшої зручності та безпеки активні інтернет-користувачі створюють електронні гаманці, користуються електронними та віртуальними грошима (криптовалютами).

Мета цієї статті – встановити, чим є криптовалюта, електронні гроші, знайти шляхи вирішення поставлених перед державою завдань, спираючись на чинне законодавство.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом ми спостерігаємо сплеск активності правоохоронців у сфері криптовалют. Найвідоміший випадок трапився в 2017 році: правоохоронні органи (Національна поліція та СБУ) виявили на території Інституту електрозварювання імені Патона в одному з приміщень центру, що належить інституту, близько 200 комп'ютерів, які незаконно займалися «майнінгом», тобто генеруванням криптовалюти «біткоїн». Постанова Святошинського районного суду міста Києва щодо цього інциденту з'явилася на сайті Єдиного державного реєстру судових рішень [1]. Таке рішення правоохоронці ухвалили, виходячи з того, що криптовалюта та майнінг (видобуток, виробництво) криптовалюти є забороненими. Усі науковці посилаються на Закон України «Про Національний банк України», де сказано, що відповідно до частини 2 ст. 32 ЗУ «Про Національний банк України» випуск та обіг на території України інших грошових одиниць і використання грошових сурогатів як засобу платежу забороняються. Але це не дуже правильний висновок, адже криптовалюта не є сурогатом [2]. Найчастіше майнерам (особам, що виробляють криптовалюти) закидають такі звинувачення:

1) *контрабанда* – устаткування для майнінгу імпортує й недешево, часто без документів, що дозволяє кваліфікувати дії власника як незаконне ввезення обладнання; і хоча такі діяння не вважаються кримінально караними, за це можуть притягнути до адміністративної відповідальності;

2) *незаконне підключення до електромереж*: електрика – це звичайний товар, до якого також застосовується поняття крадіжки, а у випадку з майнінгом часто ще й у чималих обсягах;

3) *фіктивне підприємництво*;

4) *ухилення від сплати податків* – більшість громадян не хоче платити податки, але у зв'язку з тим, що питання видобутку криптовалют не описано жодним законом, то і оподаткування відсутнє.

В українському законодавстві існує як мінімум три поняття, пов'язаних з грошима або засобами, схожими на гроші. По-перше, це паперові та металеві гроші, яким ми з вами користуємося щодня, по-друге, це електронні гроші, й, по-третє, віртуальні гроші.

До фіатних грошей (гроші паперові та металеві) належать будь-які законні платіжні кошти, установлені й емітовані центральним органом державної влади, які готові приймати громадяни в обмін на товари та послуги, оскільки це підкріплено законодавчими положеннями. Так, відповідно до статті 192 ЦК України «Єдиним законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання, на всій території України, за номінальною

вартістю, є грошова одиниця України – гривня». Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом [3]. Гривня як грошова одиниця України є єдиним законним платіжним засобом в Україні, приймається всіма фізичними й юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України для проведення переказів та розрахунків [4]. Виключне право на введення в обіг (емісію) гривні належить Національному банку України.

Легальне поняття «електронні гроші» закріплено в статті 15 Закону України «Про платіжні системи», під якими розуміють таке: «одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі» [4]. Отже, електронні гроші відповідно до легального визначення мають подвійну природу: з одного боку, це одиниці вартості, які приймаються як засіб платежу, а з іншого – грошове зобов'язання. Аналіз законодавства України дає підставу зробити висновок, що сьогодні в нашій державі електронні гроші виступають грошовим зобов'язанням на пред'явника в електронній формі, тому що підставою для їх випуску є цивільно-правовий договір. Крім того, після обміну готівкових або безготівкових грошей на електронні гроші вони зберігають вартість традиційних грошей і тому можуть виступати засобом платежу. Таким чином, електронні гроші наділені властивістю погашати грошові зобов'язання, які виникли між суб'єктами договірних відносин [5].

Говорячи про віртуальні гроші (криптовалюту), варто почати з технічної складової цього явища. Одиницею криптовалюти є код, отриманий користувачем за допомогою потужностей комп'ютера. У разі здійснення операції цей код передається покупцеві криптовалюти за допомогою відкритого коду. Система виробництва (майнінг) криптовалюти і здійснення угод з ними є досить складними, що створює додаткові проблеми в сфері правового регулювання. За своєю суттю, криптовалюта грошима не є. Вони нічим не підкріплені, а їх вартість підтримується лише постійно зростаючим попитом і складністю виробництва кожної нової одиниці (коду). Крім того, однією з основних питань у регулюванні обігу криптовалюта є відсутність як внутрішніх, так і зовнішніх керуючих органів. Це означає, що криптовалюта не є шахрайським інструментом, створеним із метою незаконного заволодіння чужими грошовими коштами. На сьогодні в світі існує близько 1500 віртуальних грошей – криптовалют [6], які відрізняються одна від одної, але мають певні спільні риси. Найбільш популярною та поширеною криптовалютою є «Bitcoin» – біткоїн. Програма генерації та транзакції біткоїнів, тобто функціональність цієї валюти, має всі необхідні якості, якими повинна бути наділена світова валюта. Біткоїни є обмеженими кількісно (21 000 000 монет) [7]. Вони обмінюються на традиційні грошові одиниці. Цінність валюти визначається ринком. Попит і пропозиція є єдиними чинниками, що формують її цінність. Таким чином,

емісія застрахована від індивідуального втручання і регулювання зі сторони: кількість монет встановлено спочатку, швидкість випуску та транзакції перебувають у прямій залежності від споживачів біткоїнів, чого не скажеш про емітентів традиційних валют. З підвищенням кількості користувачів системи генерування нових одиниць валюти ускладнюється, таким чином, вона не схильна до інфляції. Генерація кожної монети здійснюється користувачами, точніше комп'ютерними потужностями користувачів. Принцип функціонування криптовалюти є децентралізованим, а транзакції по рахунках відображено на загальній платформі, що дозволяє відстежувати операції всім користувачам. Принцип блокчейн захищає криптовалюту від підробки, а обмежена емісія – від інфляції.

Біткоїн швидко стали популярними, викликавши підвищену цікавість державних структур. Але інтерес органів влади тут не лише в популярності. Більшість правоохоронців, законодавців і науковців вважає криптовалюту повністю анонімними, що дозволяє кримінальним структурам і злочинцям використовувати їх у злочинних цілях. У принципах роботи нової системи присутній фактор анонімності вироблених переказів. Усі операції з біткоїнами відображаються на загальній наочній платформі, як ми вже говорили раніше, але можуть не відображати персональної інформації про одержувачів і відправників, бо під час реєстрації система не запитує паспортних даних для відкриття біткоїн-гаманця. Ось що вказано на сайті біткоїна: «Біткоїн не анонімний, для забезпечення конфіденційності під час використання Біткоїн потрібні деякі зусилля. Усі біткоїн-транзакції публічні та миттєво розповсюджуються у мережі, а це означає, що всі можуть бачити баланс та транзакції будь-якої біткоїн-адреси. Однак особа користувача за адресою залишається невідомою до тих пір, поки інформація не відкриється під час здійснення покупки або за інших обставин. Це одна з причин, чому біткоїн-адреси слід використовувати лише один раз. Завжди пам'ятайте, що вживання належних заходів щодо забезпечення конфіденційності – це ваша відповідальність» [8].

Відмінність усіх видів грошей наглядно можна побачити у таблиці [9].

Характерна ознака	Фіатні гроші	Електронні гроші	Віртуальні гроші
Сутність	Будь-які законні платіжні кошти, установлені й емітовані центральним органом державної влади, які готові приймати	вартість у грошовому вираженні, що зберігається на електронному носії; випускається емітентом під час одержання від інших осіб коштів в обсязі не меншому, ніж випущена грошова	Розрахункова грошова одиниця не відповідає жодній матеріальній грошовій одиниці фіатних грошей

	громадяни в обмін на товари та послуги, оскільки це підкріплено законодавчими положеннями	вартість; застосовуються як кошти платежу від інших осіб, окрім емітента, виражаються в одиницях фіатних грошей	
Формат	Паперовий, монети	Цифровий	Цифровий
Розрахункова одиниця	Грошова одиниця певної країни	Фіатні гроші	Ідентифікація клієнта
Емісія	Емісія в центральному органі влади	Випуск в електронному вигляді в обмін на паперові (фіатні) гроші, випущені центральним органом влади	«Видобуток» – генерація математичним методом
Емітент	Заснований на законних підставах емітент (яким може бути фінансова установа)	Заснований на законних підставах емітент електронних грошей (якою може бути фінансова установа)	Співтовариство громадян – «майнерів»
Децентралізація та доступність	Повністю централізована	Повністю централізована	Повна децентралізація
Прозорість розрахунків	Непрозорі	Повна прозорість	Повна прозорість розрахунків. Історію будь-якого платежу можна (теоретично) відстежити, і він буде завжди перебувати в мережі й ніколи не буде видалений із бази даних. Знаючи тільки адрес Bitcoin, можна будь-коли дізнатися про всі операції, які були прийняті цією адресою або відправлені з неї
Контроль над мережею	Повний	Повний	Угоди в системі є безповоротними так само, як і операції з готівкою. Відсутність контролю за мережею.

			Біткоїн не має контролюючого центру, який може заморозити будь-який рахунок, змінити кількість грошей у системі, скасувати або заблокувати платіж. Комісійні є невеликими, їх розмір майже непомітний і не залежить від суми переказу.
Захист	Висока ступінь підробки	Достатній ступінь захисту. Проте інформацію можна отримати шляхом несанкціонованого доступу до мережі	На сьогодні біткоїн – це децентралізована, обчислювальна мережа, продуктивність якої перевищує обчислювальну потужність усіх суперкомп'ютерів у світі. Дуже сильний захист. Із кожним новим блоком зростає обчислювальна потужність, необхідна майнеру для розрахунку всього ланцюжка з нуля, і чим довше ланцюг, тим важче «зламати» мережу. Для того щоб контролювати цю систему, потрібні неймовірні ресурси й витрати в сотні мільярдів доларів
Анонімність розрахунків	Часткова. У межах правового поля	Не підтримується. Адреса – номер рахунку в системі – пов'язана з його власником, і для його відкриття потрібні документи	Можливість анонімних розрахунків. Біткоїн зручний, для його відкриття не потрібно жодних документів. Це рядок довжиною близько 34 символів із цифр і літер латинського алфавіту в різному регістрі. Адреса виглядає, наприклад, так: 2FGbnj98JKlkjukhYTG9814. Він можна стати QR-кодом або іншим двомірним кодом для зручності розрахунків, а також передачі

Однозначної думки в суспільстві щодо нового явища у фінансах ще не склалося. Банківські експерти називають криптовалюту «всесвітньої фінансовою пірамідою» або «підозрілими валютами». Не склалося єдиної думки і серед приватних осіб. Більшість активних користувачів різних криптовалютних сервісів аргументують свій вибір незалежністю криптовалюти від коливань світового фінансового ринку. Однак є і противники цього явища, які вважають криптовалюту фінансовою аферою. Але якщо у фізичних і юридичних осіб є свобода вибору, користуватися чи не користуватися криптовалютою в товарно-грошових відносинах, то перед державою лишається невирішеним питання щодо правового регулювання обігу криптовалюти.

Яким же є правовий статус віртуальних валют в Україні? Якщо подивитись на чинні норми законодавства України (Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», Закон України «Про Національний банк України», Закон України «Про інформацію», Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», Цивільний кодекс України) поняття «криптовалюта, віртуальна валюта» та регулювання операцій з нею не підпадають під жоден режим правового регулювання, такий як «обіг грошових коштів». Оскільки «криптовалюта», «віртуальна валюта» не існує у формі паперу, банкнот, металевих монет та електронному вигляді, вона не може бути визнана грошима (грошовими знаками, грошовими коштами) у розумінні українського закону. У зв'язку з тим, що «віртуальна валюта», «криптовалюти» не мають прив'язки до грошей жодної з іноземних держав та України, вони не можуть бути визнані грошима, валютою або іншим законним платіжним засобом іншої держави й не є «валютною цінністю» в трактуванні законодавства України щодо валюти; не є це також обігом «електронних грошей» та використанням платіжних засобів. Оскільки «віртуальна валюта», «криптовалюта» не імітується банком і не є «грошовим зобов'язанням» особи, вона не буде визнаватися електронними грошима; не є способом «цивільних правовідносин», що регулюються законодавством, щодо діяльності із цінними паперами. У «віртуальній валюті», «криптовалюти» немає ознаки емітента документа: немає встановленої форми документа з реквізитами, що посвідчує майнове право або інше грошове зобов'язання.

Отже, у світі існує багато різних практик використання «віртуальних валют», «криптовалют» як грошей, вартості, засобу обміну, накопичення тощо. Тож складна правова природа не дозволяє зрівняти її із суміжними поняттями (грошові кошти, валюта, валютна цінність, законний платіжний засіб, електронні гроші, цінні папери, грошовий сурогат тощо) [10].

Особливості біткоїнів, а відповідно і всіх криптовалют:

- децентралізованість – немає єдиного центру, який контролює валюту;
- обмеження кількості монет – емісію запрограмовано, кількість

токенов (монет) обмежено – до 21 млн;

- конфіденційність – без посередників;
- копії всіх монет є в усіх учасників із зазначенням їх власників (без персоніфікації);
- відсутність єдиного емітента (керованої державою, компанією чи організацією емісії);
- рівноправність усіх учасників системи;
- анонімність транзакції (відсутній доступ до відомостей власника гаманця);
- інфляція не впливає на криптовалютний курс;
- висока захищеність – комп'ютерне забезпечення;
- за результатами транзакцій стягуються низькі комісії (або їх немає зовсім).

До недоліків біткоїн, криптовалют можна віднести такі:

- часта зміна вартості – волатильність;
- у разі помилки, зробленої клієнтом, відсутня можливість повернути помилковий платіж;
- ризики банкрутства кріптовісвіт;
- ризики втрати всього у разі втраті доступу до кріпто-гаманця (втрата пароля призведе до втрати кріптомонет), немає гарантій збереження гаманців, хоча теоретично зламати їх надзвичайно складно.

Попри те, що більшість країн у світі не визнає біткоїн повноцінним засобом платежу (можемо припустити, через необізнаність, недослідженість і консервативність поглядів), ми вважаємо, що Україна може отримати низку переваг на державному рівні від впровадження цієї системи платежу. Біткоїн може виступити альтернативою долару та євро у міжнародних розрахунках. На окрему увагу органів державної влади заслуговує вивчення технології блокчейн, на якій побудовано ринок біткоїн, зокрема можливостей використання в антикорупційній політиці. Якщо забезпечити повну прозорість транзакцій із біткоїн, розробити інституційне середовище розвитку та функціонування ринку «віртуальних валют», «криптовалют» та усунути існуючі суперечності, введення цієї системи платежу здатне підвищити ефективність державної політики щодо боротьби з корупцією, несплати податків і злочинів проти власності.

Варто звернутися до Спільної заяви фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні [10], в якій говориться, що «Ми, фінансові регулятори України, продовжуємо опрацювання питання правового статусу криптовалют та законодавчого врегулювання операцій з ними, беручи до уваги позицію регуляторів інших країн та останні тенденції в розвитку таких технологій. Метою такого врегулювання є захист прав споживачів, протидія відмиванню коштів та інших протиправних дій, ідентифікація суб'єктів операцій (фінансовий моніторинг), механізм оподаткування отриманих доходів, декларування тощо. При цьому вважаємо, що процес внесення змін до законодавства України має відбуватись на основі

глибокого й деталізованого дослідження цього явища, його впливу на фінансові ринки, досвіду та останніх рішень інших регуляторів світу тощо. Також наголошуємо, що законодавче врегулювання в жодному разі не повинно стати на заваді використанню та розвитку сучасних ІТ-технологій у фінансовому секторі та не має спричинити відтік спеціалістів і капіталів або переведення бізнесу за межі України» [10].

Висновки. Резюмуючи вищевикладене, необхідно зробити висновок про те, що правове регулювання відносин, пов'язаних з обігом криптовалют на території України і здійсненням фінансового контролю за цим обігом на сьогодні є досить актуальним питанням насамперед через брак правового регулювання цієї сфери. Вважаємо, що у вдосконаленні законодавства щодо цієї сфери правовідносин багато питань, викладених нами в цій статті, знайдуть своє вирішення.

Можна зробити висновок, що для встановлення правового контролю над обігом криптовалют необхідно створити чітке визначення в чинному законодавстві. Існує декілька варіантів вирішення проблеми: визначення криптовалют як об'єкта валютного регулювання або включення криптовалют до переліку об'єктів цивільних правовідносин. Таким чином, яким би не було ставлення урядів до використання та функціонування криптовалютних платіжних систем, механізм принципово нових товарно-грошових відносин так чи інакше був запущений.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. В інституті Патона правоохоронці випадково натрапили на нелегальну «фабрику біткоїнів» // ТСН. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/v-institutu-patona-pravoohoronci-vipadkovo-natrapili-na-nelegalnu-fabriku-bitkoyiniv-974142.html> (дата звернення 08.10.2019).
2. Про Національний банк України : закон України від 20.05.1999 № 679 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
3. Цивільний кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 435IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.. – URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-3>
5. Особливості правової регламентації електронних грошей в Україні: цивільно-правовий аспект / К. Р. Петрофанова, Теорія і практика правознавства. – вип. 2 (10) / 2016.
6. COINCAP : офіц. сайт. URL: <https://coincap.io/> (дата звернення 08.10.2019).
7. BITCOIN : офіц. сайт. URL: <https://bitcoin.org/uk/> (дата звернення 08.10.2019).
8. BITCOIN : офіц. сайт. URL: <https://bitcoin.org/uk/you-need-to-know> (дата звернення 08.10.2019).

9. Особливості функціонування віртуальних криптовалют: економічний аспект. URL: <http://www.global-national.in.ua/archive/14-2016/152.pdf> (дата звернення 08.10.2019).

10. Спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=59735329 (дата звернення 08.10.2019).

Стаття надійшла до редакції 12.09.2019

Кирилл Александрович ЧЕРЕВКО,

кандидат юридических наук, доцент

(Харьковский национальный университет внутренних дел, г. Харьков, Украина)

ВИРТУАЛЬНЫЕ ДЕНЬГИ В РАЗРЕЗЕ УКРАИНСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Интернет стал неотъемлемой частью современной повседневной жизни. Информация рядом с торговлей и консультацией стала еще доступнее благодаря Интернет. Реализация товаров, а иногда даже предоставление некоторых услуг активно переходят на онлайн-обслуживание. Цель данной статьи – установить, чем является криптовалюта, электронные деньги, найти пути решения стоящих перед государством задач, опираясь на действующее законодательство. Существует несколько вариантов решения проблемы: определение криптовалют как объекта валютного регулирования или включение криптовалют в перечень объектов гражданских правоотношений. Механизм принципиально новых товарно-денежных отношений так или иначе запущен.

Ключевые слова: биткоин, bitcoin, виртуальная валюта, фиатные деньги, майнинг, электронные деньги.

Kyrylo CHEREVKO

Candidate of Law, Associate Professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

VIRTUAL MONEY UNDER UKRAINIAN LEGISLATION

The Internet has become an integral part of modern day-to-day life. Information along with trade and consultation has become even more accessible through the Internet. Sales of goods, and sometimes even the provision of some services are actively moving to online services. The purpose of this article is to determine what cryptocurrency is, electronic money, to find ways to solve the problems set before the state, based on the current legislation. There are several options for solving this problem: defining cryptocurrency as an object of currency regulation. inclusion of cryptocurrency in the list of objects of civil legal relations. The mechanism of fundamentally new commodity-money relations has been launched.

Key words: bitcoin, virtual currency, fiat money, mining, e-money.